

Mr. sc. IVOR ALTARAS PENDA

prof. sociologije i filozofije, MBA

e-mail: ivor.altaras@zg.t-com.hr

Amalgam, 2007., Vol 3, br.3, str. 16 – 31

Bi li Platon ubio galeba Jonathana Livingstona?

Sažetak

Ovaj rad se bavi analizom i usporedbom dviju priča koje, svaka za sebe i nezavisno jedna od druge, tematiziraju pitanje uloge i sudbine koju hrabri pojedinac (filozof) može imati u široj društvenoj zajednici. Platonova usporedba s pećinom iz VII knjige njegove *Države* i knjiga *Galeb Jonathan Livingston* Richarda Bacha nude nam bogato izvorište argumenata i stavova koji potvrđuju da ovoj temi tek predstoji puna afirmacija u istraživačkim radovima.

Autor postavlja pitanje može li se na temelju Platonove priče o pećini, a naročito na temelju rasprave koju je neposredno nakon ispričane priče izrazio, doći do zaključka o sudbinu koju bi Platon namijenio glavnom junaku knjige Richarda Bacha, galebu Jonathanu Livingstonu. Zaključuje da se do tog odgovora može doći, a namijenjena sudbina jest: ubojstvo galeba Jonathana Livingstona i to na dvije razine. Platon bi, prema autoru, galebu Jonathanu Livingstonu osobno ubio dušu/osobnost svojim zahtjevima koje bi uputio prema njemu, a potom bi ga prepustio onima koji bi mu ubili tijelo.

KLJUČNE RIJEČI: Platon, pećina, povratak, društvena stigmatizacija, smrt filozofa, galeb Jonathan Livingston

1. UVOD

Već je dobro znano da se u klasičnim djelima svjetske literature, poput onih od Tolstoja, Dostojevskog, Hugoa ili Dickensa mogu iščitati vrhunske analize socijalnih odnosa koji su postojali (ili još uvijek postoje) u pojedinim društvima, pa čak i onda kada su ti odnosi izraženi tek posredno i to kroz, često, zamišljene priče koje imaju svoje romansirane fabule.

Ipak, tek je nekolicina takvih književnih djela steklo svoje štovatelje jednako među mladima kao i onima zrelije životne dobi. U tu, rekao bih, zasebnu skupinu, koja je mnogo više od same beletristike, spadaju, sasvim sigurno ostvarenja poput: *Mali princ* od Antonie de Saint – Exuperya, *Mali lord Fauntleroy* Francesa Hodgson Burnetta, *Petar Pan* Jamesa Matthew Barreia i, dakako, *Galeb Jonathan Livingston* Richarda Bacha.

U ovom radu priča o galebu Jonathanu Livingstonu bila je podloga za preispitivanje tema koje, osim što su predmet interesa literature namijenjene svima, i malima i velikima, svoju razradu također imaju i u filozofskim djelima koje uglavnom čitaju ljudi od struke ili oni koji

aktivno traže odgovore na svoja pitanja i nadanja.¹ U tom smislu razlika između pisanja filozofskog teksta i teksta koji je u stanju dugo vremena biti bestseller očituje se tek u stilu pisanja. Dakako, iako misao da *stil to je čovjek* koju je još u vrijeme antike izrekao slavni Kvintilijan, a koja nam daje naslutiti da stil pisanja bitno određuje i autora i njegovog čitaoca, primjećujem da su vrlo često (pa i češće nego što se to na prvi pogled može činiti) misli i osjećaji koji stoje u pozadini stvaralaštva, bez obzira na stil i formu izričaja, izrazito slični a ponekad i isti.

Može li istraživanje iz socijalne filozofije biti relevantno za sociologiju? Uvjerenja sam da može. Čak i uz to što je sociologija, kao znanost o društvu koja se po svom predmetu bavi svim aspektima društvenosti, često prepoznata kao kraljica društvenih znanosti, ona je (kao uostalom i sve ostale znanosti) proizašla iz okrilja filozofije. Stoga možemo reći da je sociologija, po svojoj suštini, primijenjena filozofija.

U ovom radu često će se koristiti pojam *filozofa*. Pritom se, naravno, ne misli na osobu koja je školovana iz područja filozofije već se pod tim pojmom podrazumijeva osoba koja teži uvidima; koja će učiniti sve kako bi dohvatila spoznaju i time oplemenila svoj život.

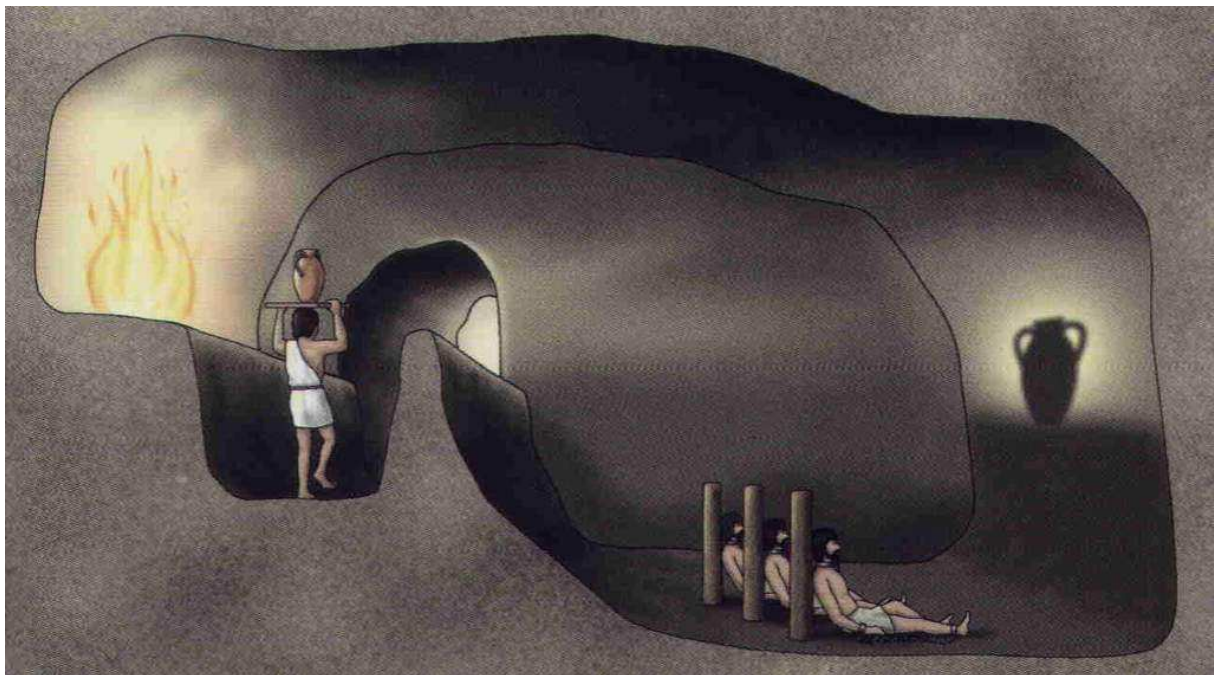
Gotovo da fascinira istovjetnost ideje i poruke koju su izrazili Richard Bach sa svojim galebom Jonathanom Livingstonom i Platon kroz svoju usporedbu s pećinom iz VII knjige njegove *Dražave*, a koju mnogi smatraju da je najznačajnija i najemotivnija napisana dionica teksta u cjelokupnoj povijesti socijalne filozofije. Zasigurno je i ova Platonova usporedba doprinijela Whiteheadovu stavu da je sva dosadašnja filozofija tek fusnota na Platonov opus. Platon, nastavno na svoje dvije prethodne usporedbe: o suncu (504e – 509c) i crti (509c – 511e) koje opisuje u VI knjizi *Države*, u usporedbi s pećinom (514a – 518b) daje mnogoslojnu priču koja, slobodno možemo reći, objedinjuje gotovo sve temeljne odrednice Platonove socijalne filozofije. Ukratko:

Glaukon, Platonov brat koji vodi razgovor sa Sokratom,² sluša velikog učitelja koji ga moli da pokuša zamisliti takvu pećinu u kojoj su nastanjeni ljudi koji cijeli svoj život samo u njoj žive. (Slika br. 1) Još su k tome okovani oko nogu i vrata kako se ne bi mogli kretati pa čak niti glavu pomicati. Do njih ne dopire niti sunčeva svjetlost već samo svjetlo što ga stvara ogranak u pećini kojeg oni također ne vide jer su mu okrenuti leđima. Između ognja i njih

¹ Da je sve veći broj ljudi koji se okreće filozofiji kao mogućem vrijednom izvorištu za razrješenja u osobnim pitanjima, potvrđuje, u svijetu, sve rasprostranjeniji zahtjev da se prekine sa docirajućom manirom psihijataru koji, potpomognuti farmakološkom industrijom, umjesto da budu podrška ljudima u potrebi, oni ih dodatno čine ovisnima o sebi i svojoj satnici, jednako kao što to čine i u odnosu na lijekove koje im propisuju. Tako je nova uloga filozofije – filozofija u službi samopomoći – dobila čak i javnu podršku i to kroz pokret koji se naziva *Neću više Prozac – hoću svog učitelja filozofa*, a koji je svoj odjek snažno dobio i u Europi i u Americi. (Marinoff, 2000) Ideja da životi, mišljenja i stavovi velikana ljudske misli, iz prošlosti pa sve do današnjih dana, mogu doprinijeti boljem razumijevanju naših sadašnjih stanja vrlo je vjerojatno pridonijela popularizaciji same filozofije. Dakako, uvijek postoji bojazan da se kroz proces institucionalizacije, čemu ljudi vrlo često teže, bitno restriktira osnovna ideja, pa bi tako tumači ili profesori povijesti filozofije mogli postati ništa drugo doli psihijatri u novom ruhu.

² Ovdje je od izuzetne važnosti primijetiti i naglasiti razliku između Sokrata kao povijesne osobe i Platonovog Sokrata. Gregory Vlastos je analizirajući stavove Platona i izvore koji bi mogli naznačiti Sokratove ideje, jer ne postoji izvorni Sokratov pisani trag, uočio bitne razlike među njima, kao i to da je Platon znao svoje koncepcije staviti u usta Sokratu koji ima ulogu glavnog sugovornika u gotovo svim njegovim dijalozima. (Vlastos, 1997.) Tako je primjerice poznata razlika između ova dva mislioca u poimanju (ne)djeljivosti duše. Dok je za Sokrata čovjekova duša jedinstvena, (2. dokazi o besmrtnost duše iz Fedona; Platon, 1996., 78b – 79) Platon je ljudsku dušu podijelio na tri djela: požudnost, srčanost i razumnost (Platon, 1997., *Menon* 441a) i to u skladu sa svojim naukom o tri društvena staleža koji postoje u njegovoj *Državi* a to su: radnici, čuvari i upravitelji. Poznavajući izvorni stav Sokrata kao povijesne ličnosti da svi ljudi, i sofist i rob jednako, posjeduju svo znanje čak i sasvim nezavisno od toga jesu li ikada prije bili podučavani, a što dokazuje ispitujući roba o Pitagorinom poučku u dijalogu *Menon* (Platon, 1997., *Menon*, 82 - 85), mogli bismo zaključiti da je usporedba sa pećinom ipak izvorna Platonova kreacija proizašla prvenstveno iz njegovog a ne Sokratovog svjetonazora.

postoji put kojim prolaze ljudi koji nose različite predmete i šapuću. Jedino što stanovnici pećine mogu vidjeti jesu sjene koje se kao odraz pojavljuju na zidu pred njima. U takvim okolnostima za ljude koji ne znaju ni za koju drugu stvarnost ove sjene predstavljaju pravu i jedinu sliku svijeta. To je njihovo potpuno i jedino iskustvo. Sokrat moli Glaukona da nadalje zamisli kako se netko od okovanih ljudi uspije osloboditi i spozna vezu između vatre i sjena koje se vide. Zatim, da taj isti čovjek pronalazi put koji ga vodi gore, prema izlazu. Kada, uz veliki napor, napokon dođe na svjetlo dana on prvo ima poteškoću naviknuti se na žarko Sunce. U prvom trenutku sunčeva svjetlost je za njega zasljepljujuća i ništa ne vidi. Nakon nekog vremena on se navikne na novo okruženje i primjećuje da postoji jedan sasvim drugačiji svijet u kojem postoji beskonačno mnoštvo različitih boja i novih oblika. Spoznavši da postoji i drugačija stvarnost odjedanput shvaća svu ograničenost dosadašnjeg života u pećini. U dijalogu s Glaukonom, Platonov Sokrat zatim iznosi tezu kako uvidjevši sve mogućnosti novog života, oslobođeni pojedinac, koji sada ima spoznaju, osjeti silnu čežnju vratiti se u pećinu svome plemenu, rodu i najbližim prijateljima, kako bi im opisao put do slobode i slobodu samu. To on i učini, no poteškoća nastaje u tome što mu njegovi sugovornici ne vjeruju da postoji nešto drugo. Optužuju ga da ih obmanjuje, da im remeti red i mir, da on sam ima mutne oči koje ne vide dobro te zaključuju kako se ne isplati ići gore, na izlaz iz pećine. Na samom kraju Sokrat iznosi i mogućnost: kada bi sužnjevi života u pećini uhvatili oslobođenog pojedinca koji posjeduje spoznaju, na temelju optužbi za koje ga terete, najvjerojatnije bi ga osudili na smrt te stvarno i ubili. Glaukon se oko mogućnosti takvog razvoja događaja složio sa svojim pripovjedačem.

Slika 1 – Prikaz Platonove pećine (Izvor: King, 2004., str. 25)

Ova istovremeno i poučna i tužna priča, koja u prenesenom značenju, govori o slobodi, spoznaji, prividima, moralu, društvu i društvenoj odmazdi te hrabrom pojedincu, u daljnjem tekstu VII knjige *Države* biva dodatno razrađena i upravo će ta razrada biti okosnica naše rasprave.

Priča o galebu Jonathanu Livingstonu, čija je usporedba s Platonovom pećinom temelj za analizu što slijedi, također govori o Bachovom viđenju pojedinca i o njegovim moćima spoznaje, kreacije i konzumacije slobode, kao i o društvenoj refleksiji na tog pojedinca.

Jonathan Livingston nije obični galeb. To je ptica koja daleko na pučini, sama i udaljena od svoga jata, vježba umijeće letenja. Naporan je to trud, koji k tomu našeg galeba dovodi i u životnu opasnost jer samo jedan nespretni pad s visine od tri stotine i više metara može značiti sigurnu smrt. Ali, galeb Jonathan Livingston ne razmišlja o opasnostima već si govori kako mora usavršiti tehniku leta kako bi mogao s manje napora doseći veće visine i znatno veće brzine. I tako, dok on usvaja nova znanja o letenju, njegovo jato je okrenuto zemaljskim stvarima. Galeb Jonathan Livingston je nakon mnogo pokušaja i pogrešaka toliko usavršio svoj let i akrobacije u zraku da je oborio sve poznate rekorde i bio je uvjeren kada za to čuju dolje u njegovom jatu da će svi biti presretni zbog njegovih uspjeha i kako će dobiti podršku, a jato će shvatiti kojim se putem ide do slobode i savršenstva. Međutim, starješine jata i galebova majka pozvali su Jonathana Livingstona da prekine "uzaludni posao" i dođe pomoći loviti ribe i napraviti gnijezda, napominjući "da se leti zato da bi se jelo". Spor između jata i galeba Jonathana Livingstona kulminirao je pozivom starješina da Jonathan Livingston mora stati u sredinu, što je značilo ili veliku čast ili veliku sramotu. Dakako, Jonathan Livingston je u sredini stajao na svoju sramotu, da ga cijelo jato vidi. Starješine su odlučile da zbog "nepromišljene neodgovornosti, povrede dostojanstva i tradicije porodice galebova" Jonathan Livingston mora biti izopćen iz jata i prognan na Daleke Hridi. Ne suprotstavljajući se odluci jata, jer zakon treba poštivati, Livingston je otišao ostatak svog života proživjeti u samoći, još puno dalje i od Dalekih Hridi. No, na svoje iznenađenje, u tim daljinama naišao je na druge skupine galebova koji također imaju njegovu prognaničku sudbinu ali zato lete još bolje i još više i od njega samog. Presretno što postoje ti galebovi Jonathan Livingston dobio je dodatni poticaj da još više uči kako bi se mogao vinuti u još veće visine. Spoznavši svoje tijelo kao materijaliziranu misao i da s njime može raditi sve, baš kao i sa svojim mislima, galeb Jonathan Livingston se oslobodio svih svojih ograničenja i postao je pripadnikom malobrojnih galebova koji u svakom trenutku mogu biti gdje god to požele. Što je više radio na sebi, Livingston je sve češće mislio na svoje prvotno jato pitavši se postoji li dolje netko tko je spreman krenuti njegovim putem. Uvidjevši da je unutarnji poziv da se vrati na Zemlju sve jači on to i uradi. Došavši na Daleke Hridi, mjesto na koje odlaze prognanici iz jata, upoznaje Fletchera Lynda, također galeba sa sličnom sudbinom i postaje njegov učitelj objašnjavajući mu tehniku leta kao i to da se nikako ne smije ljutiti na jato koje ih je izopćilo jer oni nemaju potrebne uvide pa tako nisu niti svjesni što čine. Smatravši da je naučio Fletchera Lynda kako letjeti a i kako se odnositi prema skupini izopćitelja, galeb Jonathan Livingston je izvršio svoju duboku intrinzičnu potrebu da prenese svoje znanje. Kada je bio siguran da će ideja savršenstva zaživjeti tj. biti prenesena i drugim galebovima, Livingston je mogao napustiti Zemlju i prijeći u sasvim novu dimenziju života. Pozdravio se sa svojim učenicom i iščezao u zraku.

Ove dvije priče, kao što se lako može vidjeti, imaju vrlo blisku idejnu pozadinu, zajedničke poruke i emotivnu nabijenost. I Platon i Richard Bach namijenili su svojim glavnim likovima – filozofu, odnosno galebu koji također predstavlja tj. simbolizira naprednog pojedinca, filozofa – određene bliske sudbine koje prije i iznad svega najviše govore o samim autorima.

Moj pokušaj da odgovorim na pitanje iz naslova ovoga rada tako postaje svojevrsno povezivanje dvoje ljudi koji su živjeli u potpuno različitim vremenima, kulturnim okruženjima i sa u cijelost različitim životnim iskustvima, ali su zato imali sasvim istu potrebu izraziti se o zajedničkoj temi. Ova usporedba također ima za cilj pokazati i to da postoje pitanja koja su prisutna u svim vremenima i svim ljudima, pa tako i u meni osobno, a ujedno objašnjava kako je do naslovnog pitanja uopće došlo.

2. POVRATAK KAO DUŽNOST FILOZOFA

I Platonov filozof iz pećine i Bachov galeb Jonatan Livingstone u više su navrata, kako nam govore ove priče, bili u životnim opasnostima i to uvijek na temelju vlastitog odabira ponašanja. Filozof je mogao poginuti pri pokušaju izlaska iz pećine jer nije znao što ga na tom putu čeka; također je mogao, iz čitavog niza razloga, poginuti i izvan pećine zbog svog nesnalaženja u potpuno izmijenjenom okruženju. I naravno, kako Platon kaže, filozofa je čekala vrlo izvjesna smrt pri povratku u pećinu i to od ruku njegovih najbližih. Galeb Jonathan Livingstone svojoj je smrti u oči gledao već pri samom pokušaju da dohvati visine. Niti jedan njegov uzlet nije imao nikakvu garanciju da će biti uspješan i mogao je po njega završiti kobno. Daljnje suočavanje s mogućnošću smrti za galeba jest spremnost da ode u osamu na Daleke Hridi, jer biti izvan jata, zapravo živjeti izvan civilizacije, što mogu, da upotrijebimo Aristotelovu sintagmu, samo bogovi ili zvijeri. (Aristotel, 1988.; 1245a) Na posljetku, i povratak u jato najvjerojatnije donosi odmazdu onih koji imaju svoje predodžbe kako se treba živjeti i koji te svoje ideje transponiraju na druge. Ipak, ostaje pitanje je li ova iskazana životna hrabrost malobrojnih pojedinaca-filozofa njih učinila u dovoljnoj mjeri različitim od svih drugih da bi mogli apriorno zaključiti kako njihova spoznaja jest nešto što bi, pod svaku cijenu pa i po cijenu vlastitog života, valjalo prenijeti na sve ostale pripadnike društva jer predstavlja vrijednost po sebi? Trebaju li ti pojedinci biti smatrani uzorom i autoritetom kojeg treba praktički u svakom smislu slijediti?

G. W. F. Hegel u svojoj *Filozofiji povijesti* navodi kako je upravo spremnost da se svoj život stavi na kocku u svijetu stvorila podjelu društva na klasu gospodara, koji su na to bili spremni i klasu robova, koji su zbog straha pred smrću predali svoju slobodu. (Fukuyama, 1994., str. 17) Dakako, umiru i jedni i drugi i očito je ideja da se prepuštanjem slobode smrt može odgoditi ili čak izbjeći samo fikcija. Ipak, strah i nepoznavanje stvarnog stanja stvari su dovoljno veliki i duboki da ovako postavljena nerealna očekivanja imaju svoje realne povijesne posljedice.

Čak i Biblija, za kršćane knjiga nadahnuta svetim, daje nam naslutiti da biblijski Bog više nagrađuje poslušnost i poniznost, nego čovjekov pokušaj da dohvati spoznaju. Biblijski citat:

Jahve Bog zapovijedi čovjeku: "Sa svakog stabla u vrtu slobodno jedi, ali sa stabla spoznaje dobra i zla da nisi jeo! U onaj dan u koji s njega okusiš, zacijelo ćeš umrijeti!"

(Biblija, 1968., Stari Zavjet, Knjiga Postanka, 2₁₆-2₁₈)

I u ovoj situaciji imamo, s jedne strane volju za spoznajom, a s druge strane prijetnju smrću ako se po tu spoznaju krene putem neke akcije.

Ono što, dakle, čini razliku između gospodara i roba nije njihov, mogući, različiti potencijal spoznaje već spremnost da po tu spoznaju krenu. Platonov filozof i Bachov galeb Jonathan Livingstone jesu jedinstveni pojedinci u svom okruženju upravo po tome što su, bez obzira na sve okolnosti koje im nisu bile sklone, krenuli u osvajanje visina. Oni su išli putem kojim se rjeđe ide. Svi ostali su, također svojom voljom, odabrali ne preuzeti rizik. Posljedica takvog odabira jest sužanjstvo.³ Vjerujem da je od životnog značaja pokušati razumjeti zašto je upravo ovakvo ponašanje praktički sveprisutno i da li se zbog svoje brojnosti takav odabir može smatrati normalnim, pa čak i poželjnim.⁴ Bez obzira kakav je naš subjektivni odgovor na ovo pitanje, činjenica jest da se demokracija kao moderni društveno-politički sustav, koji se uvodi u sve veći broj zemalja svijeta, poziva upravo na brojnost kao izvor legaliteta i

³ Prema Bibliji posljedica takvog odabira jest život u raji.

⁴ Svako odstupanje od takve normale se u pravilu odmah se tumači kao nenormalno i nepoželjno ponašanje koje uvodi opasnost po cijelu zajednicu.

legitimiteta.⁵ Dušama svih onih koji su dokazano u većini a koji se zadovoljavaju s prepuštanjem svoje slobode u ime sigurnosti od smrti, sasvim sigurno vlada strah. Međutim, i strah ima svoje korijene i uzroke koje bi valjalo razumjeti. Strah ne nastaje ni iz čega, jednako kao i bol, bez obzira što je jako neugodna i sve bi dali da je možemo dokinuti. I strah i bol imaju svoju važnu funkciju u životima ljudi i očito nas na nešto upozoravaju, a negirati ih ponekad može biti opasnije od samog uzroka straha odnosno boli. Tako strah umjesto opravdanja za ne-akciju i inertnost potencijalno može postaje dodatni motiv i pokretač za spoznaju. Stvarnost je, međutim, često drugačija. Oni koji koriste svoj strah kao izvor rada na sebi jednako su rijetki kao i oni koji krenu prema izlazu iz pećine ili jedu da bi letjeli a ne obrnuto. Strah je uglavnom ograničavajući faktor koji ljude čini nespremnima. Pokazalo se da ne postoji način da netko drugi za nas same pobijedi naše strahove. Taj zadatak uvijek ostaje na svakom pojedincu ponaosob, a prepuštanje na milost i nemilost nekom autoritetu koji nam kaže da će se pobrinuti za nas male i ustrašene u pravilu postaje kontraproduktivan. Spremnost na neki oblik djelovanja i akcije ovisi, dakle, isključivo o nama samima, dok informacije koje primamo iz naše okoline imaju vrlo ograničeni utjecaj na nas jer smo svi mi ipak aktivni selektori i subjektivni tumači svega što nas okružuje. Kada već spomenuti nespremni pojedinac dobije neku povoljnu informaciju, on će ju sasvim sigurno protumačiti upravo kroz prizmu svoga osobnog svjetonazora i trenutnog stanja svijesti. Informacija koju je nazad u pećinu donio Platonov filozof tj. da postoji neki drugi i praviji svijet izvan pećine, sužnjevi su protumačili kao obmanu, pa čak i namjernu laž. To dokazuje da oni nisu bili spremni, niti emotivno niti racionalno, prihvatiti povoljnu vijest već su donosioca, u ovom slučaju dobrih vijesti, bili kadri ubiti. Zapravo, ako ljudi ne vide i ne čuju, ne postoji taj filozof koji bi im mogao otvoriti oči i uši.⁶ Za njih niti povratak filozofa i njegov nagovor za promjenu stila života nije dovoljna garancija da postoji nešto bolje. O takvoj garanciji filozof koji je prvi krenuo u nepoznato nije mogao niti sanjati, a kamoli da je mogao kalkulirati i uvjetovati da mu je nužan neki oblik potvrde da bi se pokrenuo "napolje u svijet". Da su filozof ili galeb Jonathan Livingston takvo što čekali nikada i nigdje ne bi stigli. S druge strane, za onoga tko ima dovoljnu širinu duha ne samo da je povratak filozofa i njegova priča dovoljna da krene već je za njega i ne-povratak filozofa poučan i znakovit jer ga tumači kao radosnu vijest te po sebi naslućuje da je filozofu toliko dobro da se nema niti namjeru vratiti. On niti ne pomišlja da je filozof mogao nastradati u nepoznatome. Postoji izreka koja u ovom kontekstu posebno dobiva na značaju a glasi: "Kada se đak rodi i učitelj se pojavi". Ona ne nalaže da učitelj mora odustati od daljnjeg istraživanja znanja u ime podučavanja onih koji znaju manje od njega. Ona, također, ne govori o dužnosti niti odgovornosti onoga tko zna, za one koji ne znaju. I dakako, u njoj nema niti primisli da je onaj koji zna u bilo kakvoj, pa i najmanjoj, opasnosti od onih koji ne znaju. Platon je, međutim, sasvim suprotno od svoje namjere da usreći one koji znaju i osposobi one koji znanje tek traže, nametnuo obavezu filozofu da se vrati i podučava druge, čime mu je, zapravo, namijenio životnu opasnost i izložio ga smrtnoj osudi. Da se Platon kojim slučajem ne šali, potvrđuje i to što svoj stav o dužnosti, obavezi i prisili filozofa ponavlja u više navrata.

Platon kaže:

---

⁵ U preambuli Ustava za Europu (koji se našao u krizi zbog odbijanja u Francuskoj i Nizozemskoj, iz sasvim drugih razloga) kao jedna od temeljnih vrijednosti na kojima ima počivati buduća Europa jest Tukiditova misao da je snaga u većini a ne u manjini (*Our Constitution... is called a democracy because power is in the hands not of a minority but of the greatest number*; Draft Treaty Establishing a Constitution For Europe, 2003., Preamble, str. 5)

⁶ Sličnu metaforu ovome koristio je i Isus u Evanđelju po Mateju, kada je htio opisati ljude koji su nespremni za radikalne promijene u svom životu. Isus je rekao: "Ušima ćete slušati, a nećete razumjeti; očima ćete gledati, a nećete vidjeti. Jer je odrvenjelo srce ovog naroda; uši mu otvrdnule, oči se zatvoriše – da očima jednom ne vidi, da ušima ne čuje i srcem ne razumije. (Biblija, 1968., Novi Zavjet, Evanđelje po Mateju, 1316 – 1352)

Mi, dakle, kao osnivači imamo zadaću da najbolje prirode, prisilimo da dođu do nauke...i da im ne dopustimo da ondje ostanu i ne žele natrag silaziti k onim sužnjevima. (Platon, 1997. *Država*, 519d)

Također navodi:

Pomisli, dakle, Glaukone, da nećemo mi učiniti krivo našim filozofima, nego da ćemo im pravedno govoriti kada ih prisiljujemo da se za ostale skrbe i čuvaju ih. (Platon, 1997. *Država*, 520b)

Na posljetku Platon zaključuje:

Treba, dakle, da svaki od vas (filozofa) redom silazi u stan ostalih i da se priučava ogledati mračne predmete. (Platon, 1997. *Država*, 520b)

Iz ovih Platonovih misli jasno je vidljivo da je Platon namjeravao ljude u pećini prisiljavati da traže put izlaska iz pećine kao i to da se natrag u nju vrate. Platon ne samo da je od znanja kao vrline (arete = episteme) napravio obavezu i moranje,⁷ već je i one ljude-filozofe koji bi samoinicijativno tragali za izlaskom iz pećine (pa time dokazano teže prosvjetljenju kroz spoznaju) tjerao da se vrate i ponovno naviknu gledati mračne predmete u podzemnom svijetu obmana i sijena. Sokrat je, za razliku od Platona, itekako bio svjestan da i rob i sofist svo znanje koje imaju, imaju sasvim nevezano od učitelja koji ih ili jesu ili uopće nisu nikada podučavali. Sokrat već spomenutom robu nije nikada, ni prije ni poslije njihovog razgovora, tumačio logički izvod za pitagorin poučak, a rob je to ipak sasvim uspješno izrekao, sam iz sebe. To je i razlog zašto se Sokratovo filozofsko umijeće zove majeutika odnosno umijeće porađanja znanja koje je već u ljudima. Stav kojeg su jednako zastupali i Sokrat i Platon o znanju kao sjećanju moguće se temelji upravo na ideji predestinacije duše koja na ovaj svijet dolazi u znatnoj mjeri već izgrađena. Zanimljivo je stoga pitanje kako je moguće da je Platon htio obavezati filozofa da podučava ostale članove društva i to pod izričitom prisilom, a da se sam nije pitao kakvog utjecaja na proces učenja imaju oni koji bivaju podučavani. Platon se ponaša kao da će filozofi pretočiti svoje znanje u učenike koji fungiraju kao tabule rase. Istina je, izgleda, u potpunosti drugačija. Baš nitko, pa niti sam Platon nema moći poslati filozofa van iz pećine, (na čemu je, uz povratak u pećinu, također inzistirao) ako filozof sam nije spreman za to, jednako kao što jato nije posjedovalo nikoji instrumentarij, pa čak niti prisilu, da zadrže galeba Jonathana Livingstona da se bavi ovozemaljskim stvarima dok je njegova duša težila osvojiti visine.

Umjesto da se filozofu zadaju dužnosti i obaveze, kao što je to Platon činio, valjalo bi pokušati dati odgovor na pitanje: ima li filozof ikakvog utjecaja na one oko sebe i ako ima kakve je prirode taj utjecaj? Život Platonovog pojedinca – koji se oslobodio i krenuo u potragu za izlaskom iz pećine, kao i galeba Jonathana Livingstona – daje nam odgovor na to pitanje. Oni su se, svojim akcijama i odabirima, pretvorili iz običnih nepoznatih pojedinaca u jedinstvene jedinice koje nazivamo filozofima u svom okruženju. Međutim, tko je njih vodio? Oni sami nisu imali svoje učitelje filozofe koji su ih vodili u bolju budućnost. Oni su postali filozofi iz sebe samih i bili su to po sebi samima. Dakle, filozofa ne stvara drugi filozof. Platonova i Bachova predodžba da će neki filozof pomoći da se "kreira" ili pokrene drugi filozof tako nije potvrđena već i u samim njihovim pričama. Usprkos ove činjenice, oba

⁷ Kakva li je to filozofska vrлина koja se u čovjeka usađuje putem prisile? Takve metode su bliže spartanskoj vojnoj diktaturi nego atenskoj demokraciji. Daleko je to od ideala države kakvu je Platon htio opisati u svojoj *Državi*.

autora prezentiraju da je volja za povratkom njihovih glavnih junaka motivirana upravo idejom da će svoje znanje i spoznaju moći prenijeti svojim bližnjima. Dok Platon (što je još dodatno zanimljivo i znakovito) takvu opciju isključuje kao malo vjerojatnu jer bi ljudi iz pećine ubili filozofa, Richard Bach s puno većim optimizmom, svoju priču završava Livingstonovom uspješno obavljenom misijom – jer on uspijeva naučiti drugog galeba (Fletcher Lynda) umijeću letenja. Ipak, i taj galeb – učenik jest jedan od onih malobrojnih koji su već prognani na Daleke Hridi, što znači da je on i prije pojavljivanja galeba Jonathana Livingstona sasvim samostalno pokazao aspiraciju za spoznajom usprkos društvene stigmatizacije, osude i prognanstva. Iako ove dvije priče imaju različite završetke u smislu uspješnosti podučavanja što ga drugima potencijalno može ponuditi filozof, one imaju gotovo identičnu prikrivenu poruku: da je samo spremni pojedinac odnosno filozof po sebi samome u mogućnosti imati ikakvu korist od filozofa – učitelja. Međutim, takav će pojedinac filozofa-učitelja, kao izvora svoje spoznaje, moći zamijeniti s bilo kime ili čime jer će u svemu prepoznati za sebe vrijedne informacije. Dakako, on može koristiti i filozofa-učitelja, ali i ne mora. Dok onaj prosvjetljen i s uvidom filozofa u biti i ne treba jer i onako već sam teži spoznaji, onaj drugi od filozofa nema baš nikakve koristi jer ga ne razumije.

Ako je to tako, kakva je bila uloga Sokrata u životu grada-države Atene? I opet se potvrđuje da je Sokrat bio pravi filozof po vokaciji jer se njegova značajna funkcija, između ostalog, očitovala u tome što on sam sebe nikada nije doživljavao kao nekoga tko će podučavati druge, a oni koji su mislili da to mogu su ga izrazito iritali (kao i on njih); svojom prepotentnošću i neznanjem. (Šušnjić, 2003.; Bošnjak, 1993.) On je, u skladu sa svojim dubokim uvjerenjem, u svim ljudima vidio filozofe i kao sa sebi ravnima raspravljao o temama koje je smatrao univerzalno važnima: o pravednosti, o prijateljstvu, o lijepom, o ideji dobra i mnogim drugim. Zato pravo pitanje o Sokratovom filozofskom poslanju nije zašto je govorio, već kome je govorio! Sokrat se obraćao svima jer je u svim ljudima ravnopravno tražio filozofe. A naišao je na smrt. To možda zato što oni koji još nisu bili spremni ujedno nisu bili niti u stanju razumjeti Sokrata, a oni drugi su bili zaokupljeni svojom osobnom spoznajom i nisu spasili Sokrata od smrti. (Stone, 2005.) Povijest filozofije nas uči da je Sokrata ubila ne-misleća većina koja je kroz demokratski sustav vladavine za to imala i priliku i podršku. Ipak, Sokrat niti sam sebe nije spašavao od presude da kvari mladež i uvodi nove bogove, a pouzdano znamo da je to mogao. Da je Sokratu bilo važno provoditi vrijeme sa onima koji ne znaju u cilju njihovog podučavanja, kao što je to bilo važno za Platona, Sokrat se nikada ne bi dao ubiti. Čini mi se ovdje važnim razložiti argument da i Sokratova smrt ima važnu edukativnu funkciju, ali pokazati i to da i taj argument stoji u izravnoj opreci sa Platonovom namjerom da obaveže filozofa prenositi svoje znanje na buduće naraštaje. Sokratova smrt sasvim je sigurno poučna a to dokazuje i činjenica što je ona, dvije i pol tisuće godina nakon tog događaja, i dalje tema i inspiracija za mnogobrojne rasprave i promišljanja. Međutim, ta smrt dokazuje još jednu važnu činjenicu: što se edukacijskog procesa tiče, potpuno je irelevantno gdje se nalazi učitelj: je li među svojim učenicima ili je mrtav, je li u pećini ili izvan nje, je li u jatu ili u nebeskim visinama.

Moguće je pretpostaviti da je Platonova usporedba o pećini i filozofu koji biva ubijen od svojih bližnjih bila inspirirana upravo životom i smrću velikoga Sokrata. U biti, podudarnost je gotovo potpuna. Jedina razlika koja ipak postoji, izgleda tako da postaje ključna za daljnju Platonovu filozofiju, a to je motiv za povratak filozofa među one koji su ga voljni ubiti. Prema Platonu motiv je obaveza filozofa da druge podučava. Sokrata nitko nije mogao natjerati da bude ono što on je, a uz to je odbijao da ga se doživljava kao učitelja. Sokratova sudbina i smrt imaju svoju logiku koju je itekako vrijedno razumjeti i protumačiti, ali uvoditi i inzistirati na kategorijama dužnosti, obavezi i prisili filozofa na povratak u svijet neznanja kako bi mogao druge podučavati, kao što je to učinio Platon, čini mi se potpunim promašajem.

3. JE LI GALEBU JONATHANU LIVINGSTONU MJESTO POD ZEMLJOM?

Bitna zajednička karakteristika i galeba Jonathana Livingstona i Platonovog filozofa, kako se na prvi pogled može učiniti, jest činjenica da su oboje u trenucima osobnog uspjeha odnosno kada su osjetili da su spoznali neke nove mogućnosti i iskusili nove oblike stvarnosti, imali potrebu ta svoja iskustva podijeliti sa onima koje su ostavili iza sebe; svojim milima i dragima. Je li takav poriv uistinu u ovim pričama iskazan? Je li on naivan i može li ga se protumačiti kao trenutak slabosti filozofa ili je jedino pravo objašnjenje da je to pokazatelj filozofskog altruizma i dodatni dokaz da takve osobe s pravom nose titulu filozofa? Nema sumnje da je želja za povratkom u obje ove priče primarno prikazana kao osobna odluka filozofa, za koju nije bio potreban neki vanjski pokretač. Ali, baš naprotiv, u slučaju galeba Jonathana Livingstona imamo situaciju da je on, kako nam kaže Richard Bach, bio upitan od jata filozofa iz visina zašto se želi vratiti kada ono jato na Zemlji njega ne razumije i spremni su ga ubiti. Drugim riječima, Jonathan Livingston je izričito bio upozoren i pozvan da promisli želi li se vratiti, s nadom onih koji ga pitaju da će njegov odgovor biti negativan te da će ostati u jatu kojemu pripada njegov filozofski duh. Galeb Jonathan Livingston nije imao vanjsku podršku za svoj povratak, a ipak se upravo za to odlučio. U Platonovom slučaju situacija je upravo obrnuta. On u fazi dok iznosi svoju priču o pećini, želju filozofa za povratkom uopće ne obrazlaže već je uzima zdravo za gotovo i prema njoj se odnosi kao razumljivoj samoj po sebi. Međutim, tek u nastavku razgovora sa Glaukonom uvodi obavezu i prisilu na povratak za filozofa.

Zato se može postaviti pitanje: kakvog smisla ima tjerati filozofa na povratak kada bi to on i onako, sam po sebi, dobrovoljno uradio? To se doima kao besmislena i nepotrebna akcija. Postoji moguće objašnjenje za takvu pojavu iako ona uopće nije navedena kao opcija u Platonovoj usporedbi s pećinom. Ta opcija je da se, možda, filozof zapravo i ne želi vratiti u svijet tame, obmana i sjena. Niti dobrovoljno, pa niti pod prisilom.

Valja naglasiti i to da se čak niti galeb Jonathan Livingston, zapravo, niti u jednom trenutku nije vratio baš sasvim na Zemlju, među one koji su ga otjerali, već je otišao tamo gdje je postojala nada da će biti shvaćen i dočekan s dobrodošlicom. To mjesto su, dakako, Daleke Hridi a ne Zemlja sama. Ako bismo htjeli do kraja razviti logiku kojom se vodio galeb Jonathan Livingston uvidjeli bi da, zapravo, Richard Bach ipak nije uspio u namjeri da njegov galeb - filozof ima garanciju da će njegovo znanje biti zapamćeno i preneseno na one koji do tog znanja još nisu došli, bez obzira što je Livingston bio uspješan u podučavanju drugog galeba, Fletchera Lynda. Zašto? Zato jer nije jasno po kojoj bi se to logici Fletcher Lynd trebao vratiti na Zemlju kada to nije htio niti sam galeb Jonathan Livingston. Ono što bi mogao biti prirodni odabir galeba Fletchera Lynda jest da krene za galebom Jonathanom Livingstonom u visine po nove spoznaje i nova umijeća, a ne natrag na Zemlju, među one koji će ga dovesti u životnu opasnost.

Dakle, je li povratak filozofa izraz njegove slabosti ili hrabrosti; je li na djelu izvjesni egoizam ili altruizam? Izgleda da ništa od navedenog, jer u biti, prave želje za povratkom u ovim pričama niti nema.

Kada bi ta želja čak i postojala, nigdje nije jasno izraženo do kada bi taj povratak tj. ostanak filozofa u pećini trebao trajati. Da li bilo dovoljno da filozof "preobrati" jednog koji će podučavati dalje; bi li to morala biti većina, kako bi se demokratskom procedurom izglasalo opći izlazak iz pećine ili bi filozof morao čekati da baš svi, do posljednjeg, spoznaju vrijednost izlaska iz pećine? Bi li filozof, kako ga Platon vidi, mogao mirno spavati sa

sviješću da postoji netko od njegovog "jata" koji je ostao zarobljen u neznanju i obmani?⁸ Civilizacije u kojima živimo, a koje se pozivaju na univerzalnu vrijednost ljudskog života i njegovog dostojanstva, odgovorile bi da u takvoj situaciji pravi filozof ne bi mogao biti miran. Taj pretpostavljeni nemir u filozofu morao bi proizlaziti iz osjećaja odgovornosti kojeg on ima (treba imati) prema drugima. Mnogi će tvrditi kako je kultura kao fenomen upravo nastala na osjećaju odgovornosti za druge, koji se tako inaugurira i kao temeljna prirodna osobina čovjeka. Je li to uistinu tako tema je koja zavređuje posebnu znanstvenu i filozofsku analizu, ali se, na tragu Platonovog promišljanja koji pretpostavlja da će se filozof zbog osjećaja odgovornosti prema drugima vratiti u pećinu gdje će biti ubijen, može zaključiti da je taj osjećaj odgovornosti zapravo ljudski poriv samodestrukcije. Filozof zna da ide u smrt i još ju k tomu doživljava kao vlastitu dužnost. Suprotno tome, ako filozof smatra da svojim povratkom ne ide u smrt nego po čast i slavu, a Platon, koji zna da bi mu se upravo smrt mogla dogoditi, ga još na taj povratak upućuje (prisiljava), tada je to klasični oblik sudjelovanja u ubojstvu.

Sudbina koju je za sebe namijenio galeb Jonathan Livingston razlikuje se od ove malo prije izložene, a može se sasvim zorno iščitati na samom kraju Bachove priče. Jonathan Livingston se odlučio na odlazak u novu dimenziju gdje se stapaju prostor i vrijeme i gdje tijelo zamjenjuje čista misao. To nije stanje smrti, već je to stanje potpune slobode. Tome teži duša galeba Jonathana Livingstona i to je njegova prava priroda. I upravo je po toj svojoj prirodi on filozof.

Bismo li mogli na temelju Platonove rasprave koju je vodio sa Glaukonom o ulozi filozofa u društvu, a koja je uslijedila nakon što je iznio priču o pećini, zaključiti kakvu bi Platon sudbinu namijenio galebu Jonathanu Livingstonu? Uvjerenja sam da možemo. Itekako.

Sudbina galeba Jonatana Livingstona prema Platonu bila bi ista onakva kavu je Platon predvidio i za svog filozofa. Svaki udžbenik filozofije koji opisuje Platonov lik i djelo neizostavno spominje kako je Platon imao viziju sretne zajednice u kojoj vladaju filozofi; oni malobrojni koji su mudri, dobri i dobrohotni. Filozof – kralj tako postaje idealom i garantom dobrog života ispunjenoga duhovnim i materijalnim blagostanjem. Takva Platonova predodžba sasvim je sigurno bila rezultat njegove iskrene želje da se maksimalizira opća korist od onih najboljih pripadnika što ih ima neko društvo. U tu Platonovu namjeru nikada i ni pod kojim uvjetima ne treba posumnjati. Ali ne treba sumnjati niti u posljedice do kojih to može dovesti. Ovo je odličan prikaz kako je "put u pakao popločen dobrim namjerama".

Sasvim opravdano je pitanje: postoji li cijena koja se mora platiti ako bi se htjelo krenuti u pokušaj realizacije ove Platonove predodžbe? Moj odgovor na ovo pitanje je: cijena postoji i ona je niti manje niti više nego – smrt filozofa!

Platon je bio duboko i iskreno svjestan opasnosti koja vreba filozofa u pećini, ali ga je istodobno primoravao da se u nju vrati. Pri tom ga ničime nije štitio; da li stoga što je smatrao da je filozof dovoljno mudar da se i u nepovoljnoj situaciji snađe? Sigurno ne zato što ga nije smatrao zaista vrijednim.

Iz svega do sada rečenoga mogli bismo izdvojiti dva osnovna preduvjeta koja su nužna da bi pojedinac-filozof uopće mogao biti u funkciji sa svojom toliko vrijednom spoznajom do koje je došao zahvaljujući vlastitoj osobnosti. To su:

- 1) da filozof nema "dužnost" prema drugim članovima zajednice. Samo kada ne mora, on može biti od koristi svom društvu. Njegovo djelovanje može biti samo na dobrovoljnoj osnovi. U protivnom filozof ne samo da nije izvorno koristan, već i sam postaje žrtvom te obaveze koja je često za njega i smrtonosna.

---

⁸ Poznata latinska izreka kaže: *Nemo profeta in patria*, odnosno nema proroka u domovini. Osobi koja ima znanje, svugdje je lakše biti filozofom nego u vlastitoj zajednici. Upravo u njoj filozof može očekivati najveću dozu cinizma i podsmjeha (a i ponešto još gore) te najmanju razinu podrške i razumijevanja.

- 2) da u svom okruženju ima one koji su ga u mogućnosti razumjeti (bez obzira na to što se on u pravilu obraća svima, jer kod svih taj potencijal postoji).

Ako je bilo koji od ova dva preduvjeta ostao neispunjen, po prirodi stvari se ima dogoditi ono što je i sam Platon predvidio kao izvjesno, a to je ubojstvo filozofa. Ljudska povijest je upravo prepuna takvim primjerima kao što su: ubojstvo Sokrata, Hipatije (filozofkinje, znanstvenice i čuvarice aleksandrijske knjižnice), Isusa, Giordana Bruna... Kroz povijest je, dakako, osim smrtne kazne, iskazan i proveden čitav niz drugih, manje ili više "blagih" oblika kazni za filozofe i one koji su bili ispred svoga vremena. Tako je Galileo Galilei bio pod prijetnjom inkvizicijskih metoda; Baruch de Spinoza je bio ekskomuniciran iz svoje židovske zajednice; Gottfried Wilhelm Leibniz – izuzetni erudit, filozof i znanstvenik – umro je sasvim sam, zaboravljen od svih. Kažnjavanja, bilo aktivnom kaznom ili pasivnim ne davanjem podrške filozofu, moglo bi se nabrajati gotovo u nedogled.

Kako Platon (a zapravo niti itko drugi) nije u mogućnosti osigurati da većina pripadnika društvene zajednice budu voljni i sposobni slušati i čuti što im filozof može poručiti (a dovoljan je i samo jedan koji to nije u stanju pa da filozof bude u opasnosti) sasvim je sigurno da bi vladanje filozofa-kralja nad takvim nesavršenim i nesprenim ljudima bila pogubna upravo i za samog tog vladara. Često se zna reći da svatko ima vladu (lice, sudbinu) kakvu zaslužuje.⁹ Za očekivati je stoga da oni nesavršeni biraju da njima vladaju oni koji su također nesavršeni i do sada se pokazalo da svaki izvanjski pokušaj, ili kako bi se sociolozi izrazili, pokušaj uvođenja novina "odozgo", u cilju da nekome bude bolje, u pravilu biva kontraproduktivan. Dakle, ne postoji vjerojatnost da će filozof u funkciji vladara biti uspješan samo zato jer je to Platon iz sveg srca zastupao. Pravi filozofi su toga svjesni, pa niti ne žele biti vladari niti vladati. Najveći ideal za filozofa je spoznati kako se uspješno može vladati samim sobom i za to su spremni uložiti svo svoje vrijeme, a o vladanju nad drugima niti ne razmišljaju. Želja za vlašću tako postaje "lakmus papir" da se ustanovi je li netko filozof ili nije. To da filozof ili osoba koja posjeduje unutarnju dobrotu nije niti podobna niti pogodna da bude vladar prepoznato je već i u mitologiji,¹⁰ a svakako je zabilježeno i u pisanoj povijesti čovječanstva.

Stoga Platonov zahtjev kojega upućuje filozofu ukazuje na to da bi život galeba Jonathana Livingstona u Platonovoj režiji izgledao ovako: Platon bi prvo naredio Livingstonu da osvaja nebeske visine i da krene putem spoznaje, s time da bi ga u svakom trenutku pokušao nadgledati da galeb ne bi kojim slučajem otišao predaleko jer se mora vratiti. Kada bi, prema Platonovoj mjeri, galeb Jonathan Livingston dovoljno spoznao, naredio bi mu da se vrati pod zemlju, u svijet, "gdje nema visina i svjetlosti dana i gdje se, u tamnoj noći, sve niže pada". Livingston bi se umjesto usavršavanja umijeća letenja morao "priučiti ogledati mračne

⁹ Ova misao se može transponirati i na sve druge međuljudske odnose, pa bismo mogli reći da svatko ima predsjednika, ženu, djecu, šefa... kakvog zaslužuje.

¹⁰ Grčka mitologija nam za to daje brojne primjere. Možda najzorniji jest onaj o dobroj i premudroj Metidi, prvoj Zeusovoj ženi, koja baš zbog tih svojih osobina nije mogla biti vladarica i dobiti svoje zaslužno mjesto na Olimpu. Umjesto toga, dogodila joj se uobičajena sudbina filozofa – bila je ubijena od sebi najbliže i najdraže osobe. Zeus ju je, naime, progutao, s opravdanjem da postoji proročanstvo Majke Zemlje po kojem će Metida roditi dijete koje će biti u stanju svrgnuti s prijestolja svog oca Zeusa, baš kao što je to Zeus napravio svom prethodniku Kronu, a Kron u svoje vrijeme Uranu. Dakako, Zeus je to morao na svaki način onemogućiti. To ga, doduše, nije spriječilo da na Olimp dovede svoju drugu ženu Heru, čiji je osnovni zadatak bio štiti instituciju braka i bračnu djecu; bila je to osoba koja zna što je uredu a što nije, kako valja moralno živjeti i koja je spremna i voljna proganjati i suditi onima koji ne žive po njenoj mjeri. Kao jedna od posljedica takvog stila vladanja jest to da su Olimp, jednako kao i svijet smrtnih ljudi, nastanila mnogobrojna Zeusova vanbračna djeca (Apolon, Artemida, Atena, Dioniz, Perzej, Helena, Kastor, Poluks, Pan, sve muze i mnoga druga) koju je on imao sa dugim božicama, nimfama, smrtnim ženama, pa čak i sam sa sobom, a sve indicije upućuju na mogućnost da Zeusova i Herina bračna djeca, zapravo, nisu i njihova zajednička djeca, kao i na to da je njihov brak nastao jer je Zeus Heru, kao i mnoge druge žene, silovao, pa jer mu je još bila i sestra, ženidbom joj je spasio čast. (Graves, R., 1987.; Otto Walter F., 2004.; Zamarovský V., 1973.)

predmete", a kada bi se i u tom umijeću osposobio zadatak bi mu bio da o slobodi govori onima koji u slobodu ne vjeruju. Oni zapravo u mogućnost slobode ne vjeruju čak niti onda kada ju cijelim svojim bićem naslućuju.¹¹

Platon bi, dakle, galeba Jonathana Livingstona ubio na dva načina:

- 1) ubio bi mu dušu samim svojim nalogom i prisilom da se mora odlučiti krenuti na put do spoznaje, a zatim da se ponovno mora vratiti u tamu. Platon bi galeba koji želi živjeti (na što nas navodi i njegovo ime **Livingston**) i koji strasno želi letjeti što više i što dalje, smjestio pod zemlju, u svoju pećinu u kojoj vlada život bez uvida,
- 2) a potom bi ga prepustio onima koji bi mu ubili tijelo.

Platonovo dvostruko ubojstvo galeba Jonathana Livingstona ne bi ni izdaleka bilo s namjerom da poništi njegovu egzistenciju, kao što bi to napravilo njegovo matično jato na Zemlji. Ali ipak, u konačnici, iako iz sasvim različitih pobuda i s potpuno različitom misaonom pozadinom, Platonovo djelovanje bi imalo potpuno isti rezultat po život galeba Jonathana Livingstona, kao što su imale akcije starješina Livingstonovog jata kada su ga proganjali i životno ugrozili. Platon je, zaokupljen onima koji nisu spremni učiniti bitne životne iskorake u vlastitom životu i koji se povode po principu: "Ne znamo i ne želimo znati!", u potpunosti zaboravio na dušu svoga filozofa i na ono što ona želi.¹²

Iako je i samom Platonu bilo jasno da je sudbina filozofa povratnika – smrt, pitam se bi li on iznašao dovoljno snage i mudrosti da pusti galeba Jonathana Livingstona da živi tamo gdje teži i pripada njegova, za spoznajom čeznutljiva, duša – u nebeskim visinama, ili bi ustrajao na tome da, čak i na simboličnoj razini, galeba koji je po svojoj prirodi upućen na letenje prisili na odlazak pod zemlju, u pećinu.

4. POLETI, GALEBE, POLETI OD SVIH DALJINA, DALJE, DALJE...

Richard Bach započinje opisivati pustolovine galeba Jonathana Livingstona posvetom:

Pravom galebu Jonathanu koji živi u svima nama. (R. Bach, 1991.)

Stav da se filozof krije u svakom pojedincu, bio on toga svjestan ili ne, svom silinom duše zastupao je i Sokrat tijekom cijelog svog života, pa i u času svoje smrti. Slutnju da je to stvarno istina izrazio je i sam Platon rečenicom:

Svaka duša teži dobru i poradi njega čini sve što čini. (Platon, 1997. *Država*, 505d)

Zanimljivo je da je ova Platonova misao izrečena tek desetak stranica prije nego se upustio u opisivanje pećine iz koje kada se filozof jednom u nju vrati više se živ ne pojavljuje na svjetlu dana.

Kroz povijest, pa sve do naših dana bilo je mnogo dobro znanih i posve neznanih ljudi koji su na ovaj ili onaj način zastupali i propagirali ovako shvaćenog čovjeka, a Karl Popper je svoju poznatu knjigu *Otvoreno društvo i njegovi neprijatelji* započeo jednostavnom tvrdnjom:

¹¹ Iz te mogućnosti da sloboda ipak postoji, sada i ovdje, ali ne i za one nespremne, proizlazi i svaki oblik agresivnosti koju su oni spremni uputiti prema filozofu, pa čak i do smrtne presude. Da kojim slučajem ta mogućnost slobode niti ne postoji i da su u to sužnjevi iz pećine u potpunosti sigurni oni se uopće ne bi osvrtnali na ono o čemu govori filozof. Stoga, upravo naslućivanje mogućnosti slobode kod onih nespremnih izaziva strah čija je izravna posljedica posve izvjesni smrtni ishod za filozofa.

¹² Čini mi se značajnim primijetiti da se na mjestu Platonovog filozofa jednako mogu naći galeb Jonathan Livingston (u prenesenom značenju) kao i Sokrat, Isus ili bilo koji drugi pojedinac koji je voljan preuzeti odgovornost za svoj život u svoje ruke, pa čak i Platon sam.

Svi su ljudi filozofi. (Popper, 1995.)

Sudbina filozofa, dakle, dotiče svakog od nas i svi se, kad tad, pa i više puta, nađemo u situaciji da biramo hoćemo li se vratiti u svijet neznanja i straha ili ćemo beskompromisno nastaviti tragati za svojom sretnom zvijezdom. Odluka je uvijek na nama, odnosno sam filozof bira u kojem će smjeru ići njegovi odabiri. Galeb Jonathan Livingston je ne slušajući druge otkrio slobodu i ne postoji razlog zašto bi on morao prihvatiti morali zahtjev za povratkom, pa čak niti kada dolazi od Platona. U biti Platonova snaga izravno ovisi o nesigurnosti filozofa što mu je činiti jer i on sam sebi postavlja pitanja. Platon bi, moguće, zaista ubio galeba Jonathana Livingstona, ali zapravo je on to u mogućnosti samo onoliko koliko bi mu sam Livingston to dopustio. I Sokrat je aktivno sudjelovao u svojoj smrti što ga ne čini manje filozofom. On je ostao dosljedan svojim odabirima i po tome je bio velik.

Tako jedina prava tema za svakog čovjeka-filozofa nije mora li se vratiti, već je li spreman krenuti u istraživanje postoji li izlaz iz pećine. Ako smo svi mi filozofi onda nema sumnje da će izlaz iz pećine biti pronađen. Samo će ga neki tražiti i naći ranije, a neki kasnije. Svatko ima svoje vrijeme spoznaje, a opasnost jedino nastaje ako i kada netko svoje vrijeme proglasi općom mjernom jedinicom, pa krene druge suditi da su prebrzi ili prespori. Tada počinju sukobi i smrt.

Postoje, dakako, i stavovi kako ne samo da ne mora biti povratka, već da je i odlazak iz pećine suvišan. Svetom Augustinu se pripisuje misao:

Ne traži vani, vrati se u sebe. U čovjekovoj nutrini stanuje istina.

Na slično tragu je i stav Antonie de Saint – Exuperya izražen u *Malom Princu*:

Čovjek samo srcem dobro vidi, istina se očima ne da sagledati.

Ako je istinit stav da je znanje samo sjećanje, onda se znanje može evocirati bez ikoje promjene lokacije pa i u samoj pećini. Takav ostanak u pećini je po formi isti kao i ostanak sužnjeva, ali je po suštini bitno drugačiji.

Svjetonazor koji je različit od ovoga dao bi upravo suprotnu uputu o ponašanju. Primjerice, empiristi bi slikovito rekli:

Ne lamentiraj o broju zuba kod konja već mu otvori usta i izbroji ih!

Drugim riječima, kreni u upoznavanje svijeta.

Sloboda se očituje u tome da se prema vlastitom opredjeljenju odabere neka od ovih opcija. Obje su jednako vrijedne i nema krivog odabira. Što se god učini dobro se učini jer svi putovi ravnopravno vode do spoznaje

Platonov filozof je odlučio krenuti – i uputio se u istraživanje izlaska iz pećine.

Galeb Jonathan Livingston je odlučio krenuti – i poletio je u osvajanje visina. Što dalje, to bolje.

Jedino što je Platon mogao i trebao učiniti jest to da se bezuvjetno i iz najdubljeg poštovanja prema odabirima ovih, i svih drugih filozofa, baš takvima kakvi jesu – pokloni i kaže im:

Volim vas!

5. ZAKLJUČAK

Ovaj je rad, zamijetiti će mnogi, baziran i na Platonovim i na Bachovim emotivnim rakursima na kojima, manje ili više jasno, ali sasvim sigurno počiva njihov svjetonazor pa i socijalno-filozofski sustav koji nam Bach prikriveno a Platon otvoreno nudi. Ta nam činjenica služi za razumijevanje emotivnih sekvenci u znanstvenom diskursu ovoga rada, a koje su time i nosivi dio njegove argumentacije. Stoga taj emotivni aspekt u ovom radu nije inhibiran već promoviran. Iz naše analize proizlazi da je Platon prema svom pojedincu-filozofu mogao i trebao pristupiti upravo kroz emocije koje su prvotno u njemu živjele za sve ljude jednako, a ne putem prisile i moralne dužnosti kao racionalnog objašnjenja svojih postupaka i postupaka koje je zahtijevao od drugih ljudi.

Platon, velikan među velikanima koji je tako snažno ušao u naše živote, svojom mišlju i svojim djelom, dao je sve od sebe kako bi pokušao dokučiti što je i kako izgleda život dostojan življenja, čime je zadužio mnoge grane ljudskog djelovanja, pa tako i filozofiju i sociologiju. Na tom putu naišao je na raskrižje; jedan smjer je vodio u svijet ideja, a drugi u poznati svijet ovozemaljskog života. U želji da ih ponovno spoji pokušao je narediti ljudima-filozofima kako se imaju ponašati, ne primjećujući pritom da se ta dva puta, sasvim neovisno od njega, i onako na kraju sastaju u istoj točki. Te Platonove naredbe uzrokuju patnju, bol i na kraju smrt filozofa. To, dakako, nije bila njegova namjera, ali dovodi do sasvim izvjesnih posljedica. Tako je Platon, krenuvši od svakog čovjeka i njegove mudrosti završio na odricanju svake mudrosti u čovjeka, uključujući filozofe pa i sebe samog. Time on ostaje, uz svu svoju veličinu misli i pisanih djela, samo jedan u nizu od mnogih koji je, kao siguran da je čovjek moćno i samostalno biće, završio svoj životni put i djelo uronjen u osjećaj nemoći i neslobode. U takvom raspoloženju on je ustvrđivao koja ulogu mora imati filozof u široj društvenoj zajednici. Platon je u svojim djelima izrazio stav da on zna što je zadatak filozofa, a filozofi znaju kako će daljnji pojedinci kovati svoju sreću. Pokušajem primjene tog svog stava na galebu Jonathanu Livingstonu, Platon bi ga sigurno ubio.

6. BIBLIOGRAFIJA

1. *** Biblija (1968.) Zagreb: Stvarnost
2. *** Draft Treaty Establishing a Constitution For Europe. Luxemburg: Office for Official Publication of the European Communities, 2003
3. Aristotel (1988.) *Politika*. Zagreb: Globus
4. Bach, Richard (1991.) *Galeb Jonathan Livingston*. Zagreb: Znanje
5. Bošnjak, Branko (1993.) *Povijest filozofije*. Zagreb: NZMH
6. Exupery, Antonie de Saint (2004.) *Mali Princ*. Zagreb: Mozaik knjiga
7. Fukuyama, Francis (1994.) *Kraj povijesti i posljednji čovjek*. Zagreb: HSN
8. Graves, Robert (1987.) *Grčki mitovi*. Beograd: Nolit
9. King, J. Peter (2004.) *Sto filozofa*. Zagreb: VEBLE commerce
10. Marinoff, Lou (2000.) *Umjesto Prozaka – Platon; filozofija kao psihološka pomoć*. Zagreb: V.B.Z.
11. Otto, Walter Friedrich (2004.) *Bogovi Grčke*. Zagreb: AGM
12. Platon (1996.) *Fedon*. Zagreb: Naklada Jurčić
13. Platon (1997.) *Država*. Zagreb: Naklada Jurčić
14. Platon (1997.) *Menon*. Zagreb: KruZak
15. Popper, Karl (1995.) *The Open Society and Its Enemies*. London: Routledge

16. Stone, F. Isidor (2005.) *Suđenje Sokratovo*. Zagreb: VEBLE commerce
17. Šikić, Zvonimir (1995.) *Filozofija matematike*. Zagreb: Školska Knjiga
18. Šušnjić, Đuro (2003.) *Život za istinu*. Beograd: Čigoja
19. Vlastos, Gregory (1997.) *Socrates – Ironist and moral philosopher*. Cambridge
20. Zamarovský, Vojtech (1973.) *Junaci antičkih mitova*. Zagreb: Školska Knjiga

Summary

Would Plato have killed Jonathan Livingston Seagull?

The paper offers an analysis and comparison of two stories, which, separately and independently of each other, with a high degree of similarity, consider the question of the role and destiny a philosopher can perform in the social community. Plato's parable about the cave from the Seventh Book of his *State* and the novel *Jonathan Livingston Seagull* by Richard Bach offer a rich source of arguments and opinions confirming that this topic still has to be fully explored in the works of researchers.

The author asks if Plato's parable of the cave provides, especially on the strength of the dialogue immediately after the story is told, a clue as to the end Plato would have designed for Jonathan Livingston, the hero of Bach's story. He suggests that the answer to this question can be found, and that the fate assigned to him is: the murder of Jonathan Livingston at two levels. According to the author, Plato would have personally killed the seagull's soul by the demands he would have made on him, subsequently delivering him to those who would have killed his body.

KEY WORDS: Plato, cave, return, social stigmatization, death of a philosopher, Jonathan Livingston seagull